

P A T R O N A T
D'ESTUDIS HISTÒRICS
D'OLOT I COMARCA

(Annals 1995)

p. 7 - 26

*El cavaller
del Port
de Sant Iscle*

*Una milícia
medieval
a la
vall d'Hostoles*

**J. Canal i Roquet
M.M. Homs i Brugarolas**

Seguint la carretera d'Olot, passada la vila de Sant Feliu de Pallerols, trobem una cruïlla de camins. El camí de l'esquerra porta a la vella parròquia de Sant Miquel de Pineda i el de la dreta cap a la vall de Colltort, on hi ha la vellíssima parròquia dedicada a Sant Iscle i Santa Victòria.

La vall de Colltort és acollidora. Velles masies ens recorden encara que a la baixa Edat Mitjana, abans de les pestes de 1348-1349, quaranta masos eren conreats pels pagesos de remença i dels mals usos. És una terra tranquil·la, poc poblada i amb algun ramat de bestiar que encara ara hi pastura. Conserva la seva bellesa i un fort regust històric de les lluites entre senyors i pagesos que, gràcies a l'abundant documentació exhumada i estudiada, hem pogut reconstruir.

L'església parroquial de Sant Iscle de Colltort —al fons de la vall— encara es manté en peu i, malgrat les reconstruccions que ha sofert en els últims segles, ens permet —avui— gaudir del record de temps passats, com el de l'any 1020, quan el comte de Besalú, Bernat Tallaferro, que havia comprat tota la parròquia, la llegà al seu fill en testament sacramental.⁽¹⁾

Vers el sud-oest de la parròquia, en un cim lleugerament elevat, existeix la casa forta dels cavallers del Port de Sant Iscle. La casa és gran, gairebé quadrada de planta, i mirada des de certa distància, un cub perfecte. És

(1) Montsalvatje: "Testament del comte de Besalú, Bernat Tallaferro, lliurat l'any 1020" a *El comtat de Besalú, capítol VIII*, pàg. 251.

situada al port que separa les dues valls: la de Cogolls i la de Colltort. Es tracta d'una casa fortificada, que degué ser construïda entre els segles XI-XII per la família Port, la qual, després de la revolta feudal del segle XI, s'incorporà al servei dels senyors del castell d'Hostoles. Aquest servei els proporcionaria, en els segles XIII-XIV, una quantiosa fortuna i un remarcable poder a la vall. Algunes —escasses— restes romàniques que subsisteixen a la casa ens permeten apreciar-ho i la documentació escrita, conservada, ens ho confirma.

Al cim de la serralada, unes velles ruïnes ens recorden, encara, l'existència del castell de Colltort.

Primers documents referents a la família Port

Un pergami de l'any 1161⁽²⁾ explica que els senyors del castell d'Hostoles donen la dècima de la parròquia de Sant Miquel de Pineda a un individu dit Joan. En qualitat de testimonis figuren Ramon de Claperols, Berenguer de Colltort i Grau de Port. En el testament, atorgat el 17 de setembre de 1184⁽³⁾ per la senyora Dolça, mare de Miró, senyor del castell d'Hostoles, féu unes deixes a favor de l'esposa d'Oliver de Colltort i de la de Berenguer de Port. Aquests documents demostren perfectament que les dues famílies, assentades a la Vall des de temps pretèrits, gaudien de llocs preeminents, i que llur relació amb el castell era directa. En un altre document de 1195⁽⁴⁾, Ermessenda de Port, a 16 de les kalendes de febrer, juntament amb els seus fills Ramon Arnau, Bernat i Pere, fan definició de tots els drets que els pertanyien en els béns d'Esteve de Pedre. Per tal definició reberen 37 sous en diners de moneda gironina. El 6 de febrer de l'any del Senyor de 1198⁽⁵⁾, Miró d'Hostoles i la seva esposa Dolça lloaren i concediren a Ramon de Pallerols llicència per

---

(2) Pergami del mas Pallerols, del 12 de les kalendes de setembre de 1161.

(3) *Monsalvatje: Notícies històriques*, vol. XII, pàg. 27.

(4) Pergami del mas de la Fàbrega, n.º 44.

(5) Pergami del mas Pallerols del 6 de febrer de 1198.

construir un molí situat a la riera d'Amer. Entre d'altres signants del document hi figura Ramon de Port. Cal fer constar que aquest document és la concessió d'un molí, dret exclusiu del senyor d'Hostoles. Els qui signen el document són, indubtablement, homes de la seva casa⁽⁶⁾. El 3 d'abril de 1210, Ramon de Port signà, juntament amb Miró d'Hostoles i altres testimonis, la venda que feu Guillem de Colltort, al monestir d'Amer, del mas de Campllong de la parròquia de Santa Eulàlia de Begudà. Dit mas era tingut en feu sota la senyoria del castell d'Hostoles. I, el 8 d'agost de 1222⁽⁷⁾, el mateix Ramon de Port figura com a testimoni en un acte judicial presentat davant del jutge Berenguer d'Albanyà —jutge ordinari i ardiaca de la Selva— on es plantejava el problema existent entre el mas Pallerols, d'una part, i el castell d'Hostoles de l'altra; problema referent a la situació alodial del mas, que era qüestionada per Arnau, senyor del castell.

La milícia de Port

De l'anàlisi de la documentació precedent resulta inqüestionable que la família Port ocupava una alta posició en l'administració de la Vall. Formaven part de la vessant militar, per la qual cosa prestaven serveis al castell d'Hostoles. En reconeixement dels seus serveis prestats, els senyors d'Hostoles li havien donat en feu uns masos⁽⁸⁾, pels quals prestaven fidelitat i homenatge com a vassalls i servidors del castell.

La Milícia de Port probablement havia estat instituïda en temps remots, a finals del segle XI o, potser, a la primeria del XII, quan els comtes de

---

(6) Proenca, Esteban, *El dominio territorial del monasterio de Santa Maria de Amer (siglos IX-XIV)*, documento n.º 48.

(7) Pergamí del mas Pallerols, datat a 8 de les kalendes d'agost de 1222.

(8) Els masos que tenia en feu, pel castell d'Hostoles, el cavaller del Port, eren: a la parròquia de Sant Iscle de Colltort, els masos Costa, Espinars, Tayedés i Ventòs; a la parròquia de les Planes, el mas Viladevall; a la parròquia de Cogolls, els masos Codina i Rovirola. A la parròquia de les Encies, els masos Cladera i Soler ses Valls. Per l'abat d'Amer tenien en feu el mas Nòvel a la parròquia de Sant Felip de Pallerols, i els masos Collell, Cornut, Espluga i Pedregós a la parròquia de Cogolls.

Barcelona, Ramon Berenguer I i Almodis, van cedir la potestat dels castells d'Hostoles i de Puig Alder a Enees Miró⁽⁹⁾. Els termes dels castells, que comprenien la vall d'Hostoles, foren estructurats sota la conveniència del nou feudalisme. Els seus pilars fonamentals eren els "milites" o cavallers armats que estaven sota les ordres immediates del senyor del castell. A meitat del segle XIII, l'organització militar de la vall era configurada en nou milícies o cavalleries: la milícia de Costa a la parròquia de Sant Pere Sacosta; la de les Planes a la parròquia del mateix nom; el "stallium" de Cogolls dels Sant Romà; la milícia de Valle a la parròquia de les Encies; la de Coll prop de la parròquia de Sant Miquel de Pineda, i tres més a la parròquia de Colltort: la milícia d'Albis, la de Colltort i Port, i la de Castell d'Ases.

La part baixa de la piràmide feudal l'hem de cercar en els masos subjectes a la remença personal i als mals usos des de temps precedents. A la primera d'això hem de situar, potser, l'enfranquiment que féu Miró, senyor del castell d'Hostoles, a Esteve de Camprodon de la parròquia de Colltort, que pagà per la seva redempció 36 sous de moneda de Girona. Aquest fet succeïa el 30 de desembre de l'any 1189⁽¹⁰⁾. El 1210, tots els masos de la vall, excepte tres, eren remences. Miró III d'Hostoles fa una donació a l'abat d'Amer, que comprèn 17 masos i una borda de la vall; la donació inclouia, a més dels masos, les pertinences, els homes i dones que els habiten, amb les seves redempcions, els mals usos i altres prestacions sobre la producció agrària, drets del castell, etc.

La primera vegada que surt esmentat el cavaller de Port, com a militar, és en un document del 31 d'agost de 1284⁽¹¹⁾, en el qual la senyora Blanca d'Hostoles, esposa de Guillem Galceran de Cartellà, donà i concedí a Pere de Pallerols i als seus, confirmació dels enfranquiments de "questia" i "firmantis", concedits anteriorment. Figuren com a testimonis: *Raimundus*

---

(9) *Liber Feudorum Maior*. Arxiu Corona d'Aragó. Documents 479-480-481-482. Ed. Miquel.

(10) Arxiu Capitular de la Seu de Girona. Col·lecció de pergamins segles IX-XII, pergami n.º 484.

(11) Pergami del mas Pallerols, datat a 2 de les kalendes de setembre de 1284.

de Portus, miles i també *Geraldus de Portu*, clergue de Sant Iscle de Colltort. El document de 1284 no significa que la condició de “milites” no la tinguessin, els Port, molt abans (bé perquè els documents no fessin esment d’aquesta condició, bé perquè no s’han descobert encara).

També cal remarcar l’aparició dels Port en el clergat de la vall. A 7 de les kalendes de maig de 1284, Pere de Gilabert⁽¹²⁾, pagès de la vall, reconegué deure a l’església de Sant Iscle —Grau de Port era el seu clergue— 95 sous barcelonesos, raó dels drets parroquials adquirits segons costums de la parròquia, que no s’havien pagat: *ciborum, lexiarum, bladis i oleis*. Per fer front al deute contret, Pere de Gilabert obligà que un camp —dit de Clota—, que tenia a la pròpia parròquia, pagués els esplets, els quals seran de la parròquia mentre el deute no sigui satisfet.

En el decurs d’aquests anys, el castell de Puig Alder restava sota domini de la casa de Palafolls, que concedí a Ramon de Port, militar, la batllia —administració econòmica que corresponia al castell— de la parròquia de Sant Cristòfol de Cogolls⁽¹³⁾. Facultava aquella batllia per cobrar la retrodècima (recàrrec a favor del batlle) de totes les tasques, moltures, foriscapis i redempcions d’homes i dones dels masos que depenien de la batllia. Fou una nova font d’enriquiment i poder per a la família Port.

L’any 1281, Ramon de Palafolls havia concedit i lloat els feus que per ell i pel senyor del castell d’Hostoles tenia concedits, des de temps antics a la vall, a la família Port de Sant Iscle⁽¹⁴⁾.

La milícia de Port era, evidentment, una casa poderosa. Als feus que tenia pels castells d’Hostoles i de Puig Alder, s’hi afegiren uns masos que posseïa, també en feu, per l’abat d’Amer. També era posseïdora de masos i terres en parròquies veïnes, com la de Sant Genís Sacosta. La batllia de Cogolls li proporcionava bones rendes. Família de possibilitats econòmiques elevades, podia intervenir en els afers de la vall, comprant i venent béns de qualsevol

---

(12) Arxiu Històric Comarcal d’Olot. Registre 1-40, notaria de la Vall d’Hostoles.

(13) A.H.C.O. Reg. 1-50.

(14) Arxiu Diocesà de Girona. Marmessoria de Beatriu de Rocaberti - 68.

mena. Tal és el cas de 1285⁽¹⁵⁾, quan R. de Port va vendre, al senyor del castell de Puig Alder, una mula pel preu de 250 sous.

Fent referència a les obligacions, els cavallers del Port de Sant Iscle havien de fer homenatge de fidelitat a llur senyor, prestant-li els serveis d'host i cavalcada i altres serveis militars menors, sempre i quan fossin convocats. Tenien l'obligació d'auxiliar llur senyor, signant com a testimonis en els documents feudals que procedien del castell. Constituïen —indubtablement— l'eficaç policia, de la qual el senyor d'Hostoles se servia, tant per mantenir, sota una rígida disciplina, els pagesos dels masos i masoveries de la vall, com per d'altres afers. També sovintejaven, sobre els desarmats i desprotegits pagesos de la vall, les cavalcades dels cavallers, sembrant el terror i l'odi.

El cavaller de Port, senyor dels remences

El cavaller de Port, a finals del segle XIII, era un home poderós i adinerat a la vall. Podia absoldre de la redempció personal, qüestió important en aquells temps. Pel que fa als pagesos dels masos que tenia en feu, percebia els mals usos corresponents. Així ho podem constatar quan, el 5 de les kalendes de febrer de 1285⁽¹⁶⁾, va absoldre Maria, filla de R. de Costa de la parròquia de Colltort, amb tota la seva prole present i futura i amb tots els seus béns, a fi que pogués escollir nou senyor a la seva voluntat. Per aquesta definició, Ramon de Port "miles" confessà haver rebut 2 sous i 8 diners, segons era disposat en els costums de la diòcesi de Girona. Per aquesta clàusula podem saber que Maria era una noia a punt d'esposar-se i que es redimia, en sortir del mas Costa, per poder entrar en un altre mas —per raó de matrimoni— on s'encomanaria al nou senyor. El mas Costa era un feu que tenia la casa Port, per raó del castell d'Hostoles. Uns anys més tard, Ramon de Port i la seva esposa Sibil·la prometien per ells i els seus hereus que no

---

(15) *A.H.C.O. Reg. 1-50.*

(16) *A.H.C.O. Reg. 1-61.*

cobrarien res per eixorquia a Bernat de Ventós⁽¹⁷⁾; però, per aquesta promesa, reconeixien haver rebut 20 sous de Barcelona. En els idus de gener de 1288⁽¹⁸⁾, el senyor Ramon de Port concedí a G. de Brosser, de la parròquia de Sant Feliu de Pallerols, la tercera part que li pertanyia d'un home dit Ramon de Cladera i la seva filla Sibil.la, pagesos que habitaven el mas Cladera de la parròquia de les Encies, amb totes les seves persones i béns: els absolia completament del seu domini. Es tracta d'una pura i simple donació d'un home propi: és a dir, com si es tractés de qualsevol altra classe de bé. Amb aquests exemples, triats a l'atzar, observem que els Port i, com ells, els seus altres "milites" de la vall d'Hostoles, adquirien un veritable poder sobre els homes i dones dels seus masos.

A les primeries del segle XIV, la vall era farcida de masos que s'havien anat dividint per donar possibilitats de vida a una població cada cop més extensa. Per altra banda, feia pocs anys que les Corts del Principat havien aprovat, en temps del comte-rei Pere II, la Constitució *En les terres o llocs...*⁽¹⁹⁾, que proclamava la redempció obligatòria per als pagesos que volguessin abandonar el mas. El que fins 1283 havia estat dret consuetudinari, ara es convertia en dret emanat de les Corts. El costum s'havia convertit en llei i la situació del pagès agreujada, ja que quedava completament lligat al seu senyor i aquest, quan concedia la redempció, ho feia cobrant un preu superior. Quan els Port absolgueren Berenguer de Rovirola de Cogolls, l'any 1305⁽²⁰⁾, li cobren 45 sous; a Grau Güell de Cogolls li cobren 125 sous⁽²¹⁾; i a Pere Cornut, del mas Cornut de Cogolls, l'any 1328, 80 sous barcelonesos⁽²²⁾. Els preus anteriors oscil.laven entre 30 i 40 sous.

Mentrestant, el castell de Puig Alder havia passat a poder dels senyors del

---

(17) A.H.C.O. Reg. 59-7.

(18) A.H.C.O. Reg. 2-45.

(19) *Constitucions de Catalunya, Llibre IV, titol XXXII.*

(20) A.H.C.O. Reg. 4-s/n.

(21) A.H.C.O. Reg. 59-135.

(22) A.H.C.O. Reg. 59-137.

castell d'Hostolès. Amb això, el cavaller de Port passava a ser vassall directe dels senyors d'Hostoles, a qui devia fidelitat i havia de fer homenatge amb prestació dels serveis corresponents per als dos castells.

Probablement, la batllia de Cogolls fos —per a la família Port— una feixuga càrrega de treball. Bé per aquesta qüestió, bé per conveniència econòmica, a 4 de les kalendes d'abril de 1330⁽²³⁾, Ramon de Port, militar, va vendre i concedir a Simó de Cos, que vivia a la sagrera de les Planes —família que havia prosperat econòmicament a l'ombra del castell d'Hostoles—, tota la batllia que rebia a la parròquia de Cogolls i el seu mas Soler ses Valls (de les Encies) amb totes les pertinences, redempcions d'homes i dones, intesties, eixorquies, cugucies, arsies i tots els drets pertinents al mas. Tot plegat pel preu de 1.300 sous barcelonesos. El mateix dia, Simó de Cos féu constar i prometé a Ramon de Port que quan volgués recomprar els béns venuts els hi restituiria, juntament amb l'instrument de venda, pel preu convingut, al termini de tres anys. R. de Port degué fer ús d'aquesta clàusula, almenys pel que fa al mas Soler ses Valls, puix que, l'any 1350, Bernat de çà Vall⁽²⁴⁾, redimit de tot domini, es féu home propi i sòlid del senyor de Port en entrar en dit mas Soler ses Valls, i li féu el corresponent homenatge. L'any 1388 el mas es trobava sota domini dels Port, ja que Huguet, senyor de la casa de Port, absolgué Brunissenda, esposa de Pere de Soler ses Valls, cobrant-li 93 sous barcelonesos⁽²⁵⁾.

Les epidèmies de pesta de 1348-1349

Són ben coneguts els terribles efectes de les pandèmies de pesta negra que assolaren la part meridional d'Europa. Afectaren, indefectiblement, la vall d'Hostoles de manera terrible. Es calcula que dos terços de la població va morir o desaparegué dels masos, esglaiada pels terribles estralls. Els masos més grans van resistir millor que els mitjans, amb poques terres i poc

---

(23) *A.H.C.O. Reg.* 60-40.

(24) *A.H.C.O. Reg.* 62-155.

(25) *A.H.C.O. Reg.* 17-6.

personal. Una gran majoria quedaren abandonats i, per tant, improductius. Els senyors directes varen disminuir considerablement les seves rendes i promogueren la declaració legal d'abandonament. Conseqüentment, es quedaren amb el domini útil dels pagesos que abandonaren els masos "rònecs". En la mesura que van poder, els senyors varen fer nous establiments. Però, durant molts anys, inclús dècades, els masos van quedar improductius.

El cavaller de Port tingué bona part dels seus masos en abandó i procurà posar-los novament en servei. Tenim tres casos per poder exemplificar-ho, els quals ens demostren que els masos passaren molt de temps erms i abandonats. El dia 30 d'abril de 1390⁽²⁶⁾, Ramon de Port, donzell, domiciliat a la parròquia de Colltort, féu constar que havent establert Antoni Oliver, de les Planes, al mas dit "Ça Viladevall", situat en dita parròquia de les Planes, el dit Oliver havia abandonat el mas, i que en no ser-li possible de tenir al mas homes i dones que hi fessin servituds, pagaria durant quinze anys, en recompensa de dits homes i dones, 4 sous cada any; pel nou establiment, Ramon de Port va cobrar 10 florins d'or d'Aragó. No havien passat encara els quinze anys que el mateix Huguet de Port, donzell i senyor de Port, atenant que el dit mas va devenir en abandó per defecte de tenidors i que abans i durant molt de temps en ell hi havia homes i dones que pagaven les servituds corresponents (censos, tasques i altres drets) i que fou proclamat l'abandó legalment per la cúria de la vall, fou concedida per aquesta, passat el termini de reclamació dels hereus, la possessió del domini útil del mas i, en conseqüència, el senyor de Port pogué concedir-lo novament en emfiteusi a Guillem de Ferrés, de les Planes, cobrant-li pel nou establiment 11 lliures barceloneses.

El mateix va passar amb el mas Collell de Cogolls (1404)⁽²⁷⁾, però aquesta vegada va ésser una venda i el comprador fou Uguet del mas Codina, de Cogolls. La venda era íntegrament de tot el mas Collell, on ningú no

---

(26) *A.H.C.O. Reg.* 71-71.

(27) *A.H.C.O. Reg.* 26-71.

habitava, i en l'inventari es féu constar que no hi havia cap moble, que la casa era derruïda, que no tenia teules i que les portes hi faltaven. El senyor de Port féu constar, en el document de venda, que el venia amb homes i dones i les seves redempcions, amb tot el domini directe i dret d'homenatge. Va cobrar 20 lliures barceloneses, però va exceptuar els drets de l'abat d'Amer, pel qui tenia el mas en feu. Uns anys més tard, el 1411⁽²⁸⁾, Huguet de Port cedí a Francesc Serguet, habitant a la masoveria de Santa Maria de Finestres, durant dos anys, el mas Cornut de Cogolls, on faria homes i dones i les seves servituds, fent-hi residència personal i pagant censos i altres drets. Al mateix document, dit Francesc, fa homenatge pels homes i dones i les seves servituds durant el termini de dos anys.

La disminució de braços per treballar la terra, esgotats per les epidèmies de pesta, endurí considerablement la posició dels senyors a l'hora de concedir la redempció personal dels seus pagesos. Els Port absolgueren de tot domini Brunisenda de Coma ses Valls (de les Encies) i li cobraren 93 sous i, el 1394⁽²⁹⁾, Margarida d'Espluga, mas de Cogolls, que pagà 50 florins d'or d'Aragó. En canvi respectaren els preus de la redempció de donzelles incorruptes; per aquest concepte cobraren 2 sous i 8 diners a Elisenda de Proenca⁽³⁰⁾, l'any 1407, i a Caterina de Ventós de Colltort, el mateix any⁽³¹⁾.

Els darrers temps de la casa de Port a la Vall d'Hostoles

Temps precedents a l'any 1387⁽³²⁾, la família Port havia adquirit, de la família Sant Romà, tota l'heretat que aquesta tenia a la vall d'Hostoles (essencialment a la parròquia de Cogolls). Així doncs trobem que Ramon de Port, com a tinent de l'heretat dels Sant Romà, rebé l'homenatge de fidelitat

---

(28) A.H.C.O. Reg. 32-17.

(29) A.H.C.O. Reg. 79-68.

(30) A.H.C.O. Reg. 30-84.

(31) A.H.C.O. Reg. 31-66.

(32) A.H.C.O. Reg. 84-36.

dels pagesos dels masos Verneda, Jonquer i Claposa davall de les Planes, Pineda i Noguera de Cogolls i, l'any 1399, Huguet, senyor de la casa de Port, arrendà a Simó de Cos, de les Planes, per a quatre anys, els censos, rèdits, tasques, dècimes i altres drets que rebia a les parròquies de Cogolls i les Planes, per raó de la "domus" de Sant Romà, pel preu de 36 lliures barceloneses cada any. Dos anys més tard, el 1401, el mateix Huguet, com a senyor de la casa de Port, arrendà a Ramon de Sayols, de Colltort, i a Ramon d'Estanyol, de Cogolls, per a dos anys, els censos, rèdits, tasques i agraris i altres drets que rebia a la parròquia de Sant Iscle de Colltort, incloent terços, lluïsmes, foriscapis i redempcions d'homes i dones, pel preu de 38 florins d'or d'Aragó⁽³³⁾.

Paradoxalment, el major esplendor en l'aspecte econòmic de la casa de Port, a les darreries del segle XIV, coincideix amb una època de gran crisi — tant a la vall, com a tota la Catalunya Vella—. Crisi que es concretava en dues vessants: la redempció de la jurisdicció senyorial, que reclamaven els homes i dones de la Universitat de la vall d'Hostoles, i l'alliberament de la remença personal i dels mals usos, objectiu secular dels masos subjectes a servituds (que ara, després de moltes lluites, veien la possibilitat d'obtenir-ho, confiant en el gir que havien donat els reis Joan I i Martí l'Humà).

La crisi era visible a la Vall d'Hostoles i a inicis del nou segle, el XV, la posició pro-remença de Martí l'Humà i de la seva esposa, la reina Maria, era clarament ostensible. La Universitat de la vall havia obtingut el permís reial per reunir-se i tractar dels seus problemes.

Segurament aquesta situació fou considerada perillosa per la família dels Port, que havia estat sempre —i d'una manera contundent— al servei dels senyors feudals dels castells de la vall. Intuïnt que, en pocs anys, els senyors d'Hostoles abandonarien el govern de la vall, decidiren deixar-la i traslladar-se en un altre lloc. Efectivament, l'any 1419, el rei Alfons el Magnànim incorporà a la Corona els castells d'Hostoles, Puig Alder i Colltort, passant així la vall a ésser terra reial⁽³⁴⁾. Forçosament, aquest canvi radical repercutí

(33) *A.H.C.O. Reg.* 84-45.

(34) *A.C.A. Cancilleria Reial. Reg.* 2590, f. 189-190.

molt directament en els servidors, que no solament es veieren perjudicats en les seves rendes i emoluments derivats de la seva gestió, sinó que es preocuparen pel futur de la seva seguretat personal i de les seves famílies. Evidentment, s'adonaven de la creixent violència en les relacions entre senyors i pagesos.

Aquesta situació, singularment inquietant a la vall d'Hostoles —com ho corroboraren les eventualitats desenvolupades a tot el llarg del segle XV—, seria la causa principal del trasllat de la família Port a Caldes de Malavella⁽³⁵⁾.

És una autèntica paradoxa que Antoni dez Port, probablement descendent directe de la família, figurés en la relació de masos que féu el gran sindicat remença a fi de recaptar la sanció econòmica, imposada pel rei Ferran II en la sentència arbitral de Guadalupe. El mas Port figurava, l'any 1494, com un mas remença més. El fogatge de població corresponent a l'any 1497, relacionant els habitants de la parròquia de Sant Iscle de Colltort, diu simplement: en Port. Denominació indicativa del declivi d'una família feudal, de segona categoria, de la vall d'Hostoles. Sigui com sigui, els pagesos de les valls de Cogolls i de Colltort degueren observar amb complaença, vers els inicis del segle XV, que ja no retronysia a l'aire el sinistre galopar del cavall que muntava el cavaller del Port.

La casa fortificada dels Port

No volem acabar aquest treball sense donar algunes dades sobre les característiques de tan singular edifici. Fins i tot una persona no entesa en construccions militars s'adona que es tracta d'una casa edificada especialment per a la defensa. La visita a la casa fortificada dels Port, a la petita collada que separa les valls de Colltort i de Cogolls, ens reporta aspectes sinistres del comportament d'aquests cavallers medievals, petits feudals i grans beneficiaris del sistema, intercalats entre els senyors dels castells i els pagesos dels masos. No hi ha document de la història de la família Port (i

---

(35) Pagès i Pons, Joan: "Aportacions a la pugesia de Sant Iscle de Colltort a la baixa Edat Mitjana", a VII Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú, Amics de Besalú i el seu comtat, vol. II, 1991, pp. 258 i ss.

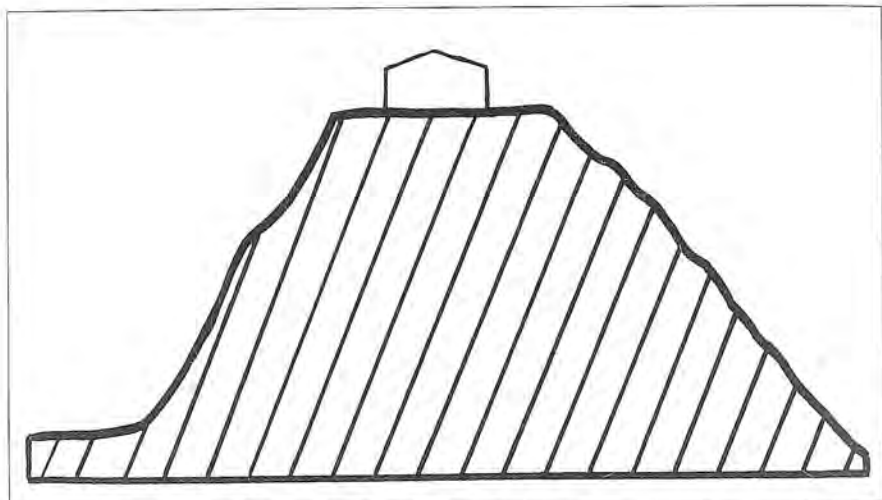
n'hem analitzat 56!) que no esmenti les terribles paraules “remença personal” i “mals usos”, aplicats sempre amb mètodes molt expeditius sobre els seus indefensos pagesos.

La casa fortificada dels Port, amb les seves nombroses espitlleres de defensa, no era una mansió senyorial qualsevol. És la casa d'uns senyors que vivien dins d'un ambient social sostingut solament per les armes i conscients que convenia viure dins una petita fortalesa. La seva construcció cal datar-la entre els segles XI i XII. S'observen encara algunes restes romàniques, com la d'una finestra amb columna cisellada a la façana D. La casa forma un cub perfecte i té una superfície edificada de 202 metres quadrats (15,30 metres a la façana principal i 13,20 metres de profunditat). L'edifici ha sofert moltes modificacions i reparacions, però el seu estat original es pot reproduir perfectament. És sorprenent el nombre d'espitlleres regularment alineades a les façanes. En els quatre angles de l'edifici —per evitar àrees indefensables—, les espitlleres estan col·locades de biaix, a fi d'evitar els angles morts. Hi ha poques finestres a les façanes A i C, i cap a la B i D on, contràriament, hi ha moltes més espitlleres. També és sorprenent la porta principal, ja que és un portal d'estil romànic —formant arc— i a tot volt dovellada, conservant característiques antiquíssimes. La porta és protegida per dues ballesteres, posades en diagonal, que els permetia fer trets creuats al seu davant. Malauradament, la pedra utilitzada per a la seva construcció és pedra local, tova i de mala qualitat. El temps l'ha deteriorada, però la casa de Port conserva encara tots els seus trets inicials: tres plantes i teulada a dues aigües⁽³⁶⁾.

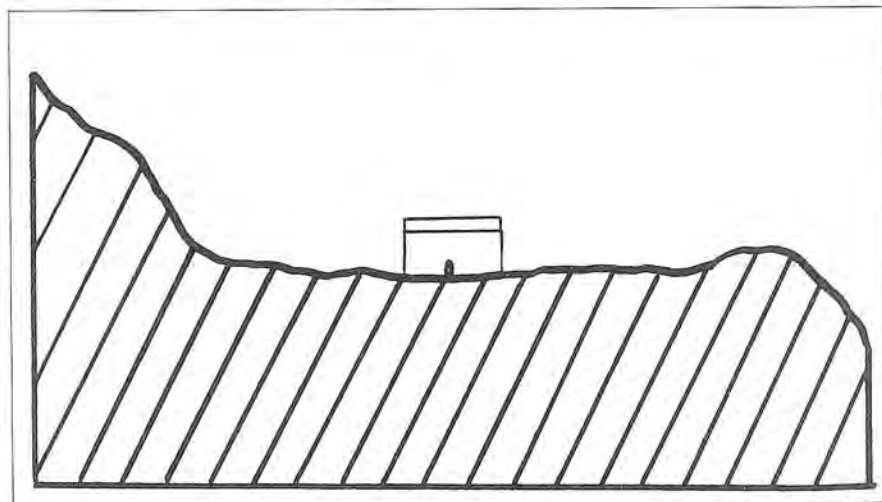
L'edifici era de bon defensar. La secció corresponent a les façanes A-C, ens mostra la casa elevada sobre un petit turó i amb fort desnivell a banda i banda. La secció C-B, menys protegida, però —indubtablement— més defensada dins l'edifici, no tenia finestres a les façanes, però sí moltes espitlleres o ballesteres.

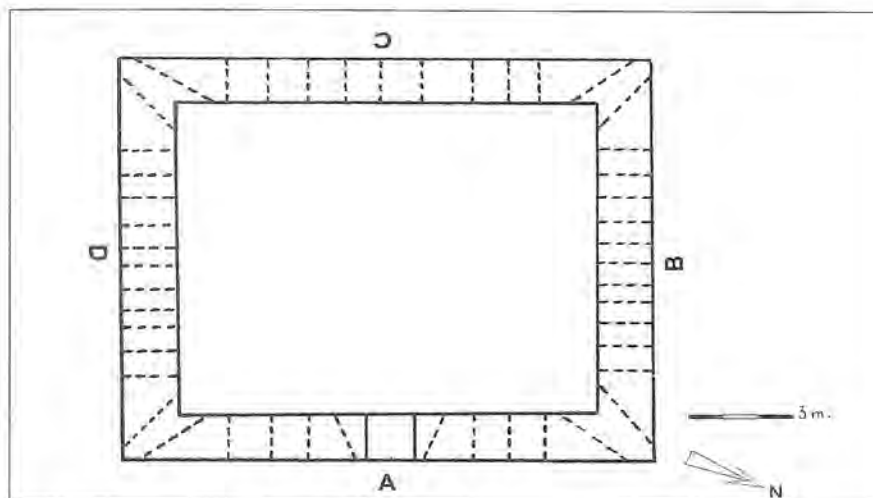
(36) Agraïm a Àngel Mansilla i a Ramon Cros, de Sant Feliu de Pallerols, il·lustració en les nombroses visites fetes per poder estudiar les característiques de la casa del Port de Sant Iscle.

Situació de la casa del Port.
Secció corresponent a les façanes B-D.

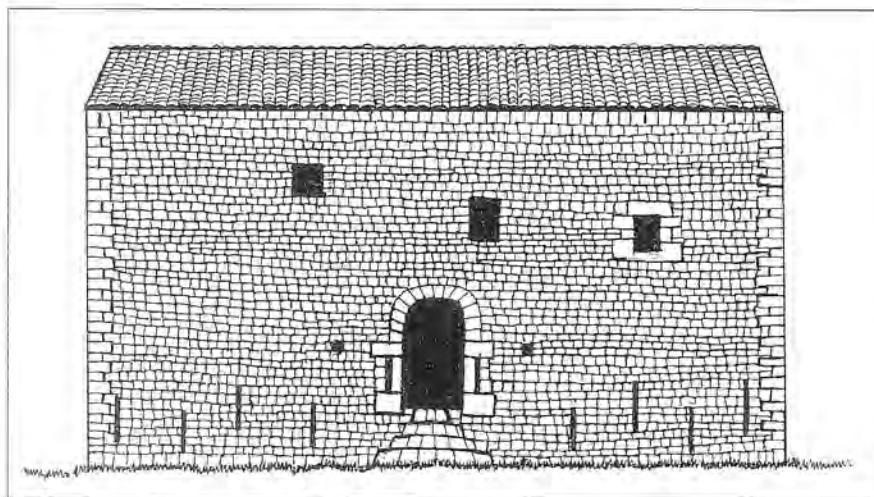

Situació de la casa del Port.
Secció corresponent a les façanes A-C.

Casa del Port de Sant Iscle. Planta baixa.

Disposició de les espitlleres o segeteres senyalades en línies discontinües.

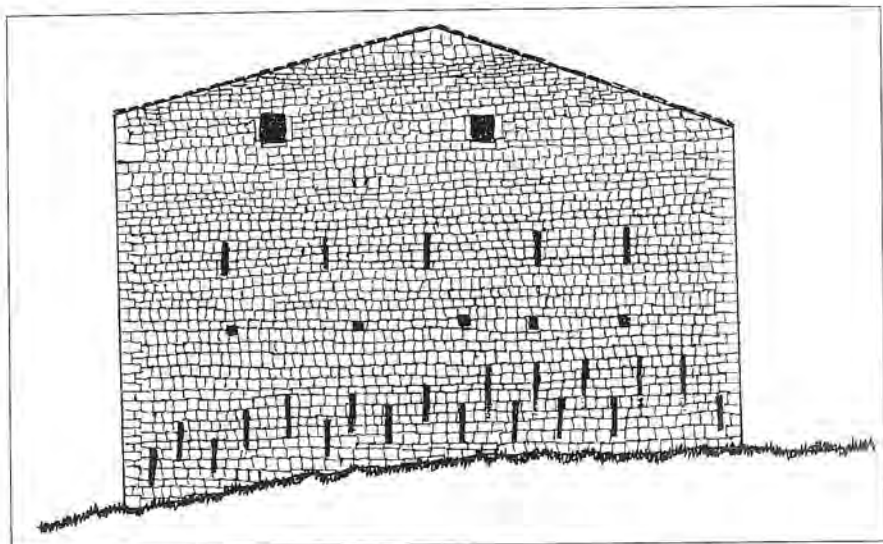

Casa del Port de Sant Iscle de Colltort.

Façana principal (A).

(El cavaller del Port de Sant Iscle (Una milícia medieval a la vall d'Hostoles))

Casa del Port de Sant Isclé de Colltort.
Façana (B).

El cavaller del Port de Sant Iscle (Una milícia medieval a la vall d'Hostoles)

